

Економічні науки

УДК 339. 924:339.972

Вітренко Людмила Олексіївна

старший викладач кафедри фінансів імені Л.Л. Тарангул

Університет державної фіскальної служби України

Витренко Людмила Алексеевна

старший преподаватель кафедры финансов имени Л.Л. Тарангул

Университет государственной фискальной службы Украины

Vitrenko Lyudmila

Senior Lecturer of the Department of Finance named after L.L. Tarangul

University of State Fiscal Service of Ukraine

Кобзар Інна Анатоліївна

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Кобзарь Инна Анатольевна

студентка

Университета государственной фискальной службы Украины

Kobzar Inna

Student of the

University of State Fiscal Service of Ukraine

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

УКРАЇНИ

ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ

УКРАИНЫ

THE INFLUENCE FINANCIAL GLOBALIZATION ON THE ECONOMY

OF UKRAINE

Анотація. У статті наведено основні підходи до трактування поняття «фінансова глобалізація», визначено особливості фінансової глобалізації та її вплив на розвиток вітчизняної економіки. Розглянуто місце України у глобальних економічних рейтингах. Досліджено індекс конкурентоспроможності, визначено ключові фактори легкості ведення бізнесу та позицію країни в даному рейтингу. Проведено аналіз позиції України в індексі інвестиційної привабливості. Систематизовано основні загрози та можливості подальшого розвитку глобалізаційних процесів в Україні.

Ключові слова: глобалізація, фінансова глобалізація, глобальні рейтинги, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість.

Аннотация. В статье приведены основные подходы к трактовке понятия «финансовая глобализация», определены особенности финансовой глобализации и ее влияние на развитие отечественной экономики. Рассмотрено место Украины в глобальных экономических рейтингах. Исследован индекс конкурентоспособности, определены ключевые факторы легкости ведения бизнеса и позицию страны в данном рейтинге. Проведен анализ позиции Украины в индексе инвестиционной привлекательности. Систематизированы основные угрозы и возможности дальнейшего развития глобализационных процессов в Украине.

Ключевые слова: глобализация, финансовая глобализация, глобальные рейтинги, конкурентоспособность, инвестиционная привлекательность.

Summary. In the article describes the main approaches to the interpretation of the term «financial globalization», defines the features of financial globalization and its impact on the development of the domestic economy. The place of Ukraine in the global economic ratings is considered. The index of competitiveness was investigated, the key factors of ease of doing business and the position of the country in this rating were determined. The analysis of the position of Ukraine in the index

of investment attractiveness was carried out. The main threats and possibilities of further development of globalization processes in Ukraine are systematized.

Key words: *globalization, financial globalization, global ratings, competitiveness, investment attractiveness.*

Постановка проблеми. Процеси глобалізації стали викликом для більшості національних держав, незважаючи на їх просторове розміщення чи рівень політичного, економічного та культурного розвитку. Україна, як одна з найбільших європейських держав з великим економічним потенціалом, не може залишатися осторонь глобалізаційних процесів та тенденцій до регіональної інтеграції.

У сучасних умовах фінансова глобалізація стає одним з провідних явищ у сфері міжнародних економічних відносин останнього десятиліття, з її потужним розвитком пов'язано виникнення значної кількості проблем та протиріч, нові тенденції на міжнародних фінансових та банківських ринках: постійно відбуваються суттєві коливання та зміни, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток національних банківських систем та обсяги транснаціонального фінансового капіталу.

Слід зазначити, що фінансова глобалізація в першу чергу впливає на розвиток фінансового сектору економіки, зокрема на банківський сектор, фінансовий ринок, також це відображається на рівні дохідності суб'єктів домашніх господарств.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблему аналізу наслідків глобалізаційних процесів у фінансовій сфері розглядали у своїх працях такі науковці: А. Болдова [1], Н. Бородаєнко, І. Король [2], Чжунда Лі (Zhongda Li), Лу Лю (Lu Liu) [3], В. Дятлова, Ю. Коваленко [4], С. Онишко [5], К. Положенцева, Н. Тусова [6], Г. Гронтковська, О. Ряба, А. Венцурик, О. Красновська, Н. Сіренко, Є. Редзюк та інші дослідники.

Проте, ґрунтовних досліджень щодо можливостей та загроз глобалізаційних процесів для України замало. Також у вітчизняній літературі

недостатньо представлений аналіз інструментарію для кількісної оцінки інтенсивності глобалізаційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних основ фінансової глобалізації та визначення її впливу на Україну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація як економічна категорія є процесом інтеграції національних економік та суспільств унаслідок збільшення вільних потоків ідей, людей, товарів, послуг та капіталу, виведення на новий рівень розвитку міжнародних продуктивних сил та виробничих відносин, факторів виробництва, які використовуються у світовому просторі, динамічних змін та впровадження новітніх технологій, корегування стратегії розвитку сучасних світогосподарських зв'язків, посилення взаємодії національних економік на базі сучасних інформаційних технологій.

Сучасні реалії розвитку світового господарства демонструють очевидність того факту, що фінанси, як і загалом економіка, стають все дедалі глобалізованішими, але вимірювання цього процесу є складним та суперечливим. Це перш за все пояснюється тим фактом, що єдиного показника вимірювання глобалізації фінансів не існує, а фахівці використовують різноманітні індикатори, коефіцієнти та показники для оцінювання цього явища.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «фінансова глобалізація», в табл. 1 варто розглянути декілька визначень даного поняття.

Таблиця 1

Сутність поняття фінансової глобалізації

Автор	Визначення
Сергіо Шмуклер	інтеграція внутрішніх національних фінансових систем у міжнародні фінансові ринки та інститути [6].
Кузнєцова Л.В.	комплексне явище, що поєднує національні фінансові ринки за допомогою новітніх технологій, інтеграційних процесів, іноземного капіталу з метою прискорення економічного розвитку [7].
Чуб О.О.	процес об'єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин [8].

Стукало Н.В.	вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізація глобальних фінансових стратегій ТНК та транснаціональних банків [9].
Єлєцьких С.Я.	посилення ролі міжнародних ринків з погляду кредитування і позичання резидентами різних країн [10].
Міркін Я.М., Міркін В.Я.	процес стирання кордонів між національними ринками, інтеграції фінансових інструментів, учасників ринку, органів регулювання, механізмів торгівлі цінними паперами стандартизації правил і т.п. [10].

Джерело: узагальнено авторами на основі [6-10]

У свою чергу, З. Луцишин підкреслює, що фінансова глобалізація стала важливою тенденцією розвитку сучасної світової економіки, надзвичайно прискоривши темпи інновацій і виявивши необхідність корегування стратегії розвитку сучасних світогосподарських зв'язків, посилення взаємодії національних економік на базі сучасних інформаційних технологій і узгоджених принципів регулювання, створення гнучких ринків праці, товарів, капіталу, подолання низки диспропорцій, які спричинила економічна глобалізація [11, с. 88].

За рівнем глобалізації фінансова сфера нині випереджає усі сфери національної економіки. Найважливіші чинники фінансової глобалізації впливають на учасників ринку – банки, фінансові компанії, біржі, уряди, банківські установи, центральні банки, вчених, засоби масової інформації (ЗМІ), позичальників, інвесторів, а також тих, хто виробляє, продукує та обслуговує засоби інформаційних технологій. Але більш важливою і дієвою організаційною складовою фінансової глобалізації є потужні фінансові корпоративні структури: банки, страхові компанії, інвестиційні фонди, аудиторські фірми, фондові біржі, валютні біржі, світові фінансові центри та світові фінансові столиці, міста-мегаполіси. Останніми роками відбувається суттєве зниження ролі комерційних банків і відповідне посилення ролі ринкових інститутів.

Визначальним для кожної країни є показник ефективності здійснення економічної політики та її місце у глобальних рейтингах. Загалом виділяють

близько десяти міжнародних індексів. Найбільш поширеними є індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), індекс глобалізації (KOF Index of Globalization), індекс легкості ведення бізнесу (Ease of doing business Index), індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI), індекс свободи преси (Press Freedom Index, PFI).

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) – масштабне наукове дослідження, яке здійснюється Всесвітнім економічним форумом, оцінюється 12 показників, серед яких стан інфраструктури, ринок праці, рівень освіти, макроекономічна стабільність, здатність до інновацій [12]. Результатом цього дослідження є рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності.

У 2014 році Україна посідала в даному рейтингу 76-те місце (зі 141), в 2015-му – 79, в 2016-му – 85, в 2017-му – 81, в 2018-му – 83, в 2019-му – 85. Як бачимо, показник з кожним роком погіршується [11]. Як йдеться в щорічному звіті Всесвітнього економічного форуму, середнє значення індексу конкурентоспроможності 141 країн світу складає 61 пункт, Україна з 57-ма балами розташувалася між Шрі-Ланкою і Молдовою [12].

Найбільше балів Україна отримала за такими компонентами, як «Інституції» – 104-те місце (було 110-те), «Навички» – 44-те місце (було 45-те), «Інфраструктура» – 57-ме місце (як і торік), «Обсяг ринку» – 47-ме місце (як і торік), «Ринок товарів» – 57-ме місце (було 73-тє) та «Динаміка бізнесу» – 85-те місце (було 86-те) [12].

Компонентами, які тягнуть Україну донизу, виявились «Макроекономічна стабільність» – 133-тє місце (було 131-ше), «Рівень охорони здоров'я» – 101-ше місце (було 94-те), «Фінансова система» – 136-те місце (було 117-те) і «Здатність до інновацій» – 60-те (було 58-ме) [12].

У цілому, за показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму щодо розвитку освіти і науки Україна погіршила свої показники [13] (табл. 2).

Таблиця 2

Позиції України в Індексі глобальної конкурентоспроможності за показниками освіти та науки у 2012–2018 рр.

Показник	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	85	81	83
Вища освіта і професійна підготовка	34	33	34	33	35	34
Зарахування до закладів вищої освіти	13	13	14	11	16	15
Якість вищої освіти	68	72	54	56	56	55
Доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	85	84	78	77	68	66
Якість науково-дослідних інститутів	69	67	43	50	60	56
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	75	74	74	57	73	63
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	130	125	98	82	96	102
Наявність вчених та інженерів	49	48	29	29	25	35

Джерело: [13]

Цьогорічна оцінка міжнародного рейтингу Doing business в Україні засвідчила позитивні зрушення. Україна стрибнула на сім сходинок вгору – і зараз знаходиться на 64 місці, так високо країна в Doing Business не піднімалася ще ніколи.

Основна мета індексу легкості ведення бізнесу (Doing Business) від Світового банку – показувати регуляторне навантаження на бізнес. Цей індекс складається на основі даних експертного опитування працівників юридичних, інвестиційних та аудиторських компаній, для окремих показників – представників державних органів.

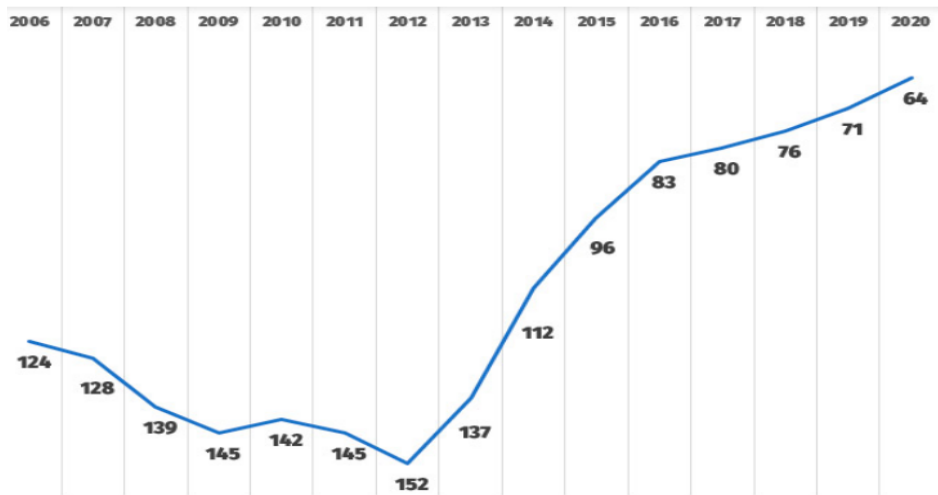

Рис. 1. Місце України в рейтингу Doing Business за 2006-2019 рр.

Джерело: [14]

Слід зазначити, що від початку розрахунку рейтингу у 2006 році Україна посідала в ньому не найкращі позиції. Лише у 2015 році країна потрапила до першої сотні.

Найнижчу позицію Україна мала у 2012 році – 152 місце із 183-х. Рік тому країна досягла найвищої позиції – 71 місця серед 190 країн [15].

Позитивні зрушення позиціонуються Україною як індикатор правильності проведення реформ. Проте найбільш гострими питаннями для іноземних інвесторів в Україні залишаються реєстрація власності, захист інвесторів, ведення міжнародної торгівлі та вирішення питань щодо запобігання неплатоспроможності і банкрутству.

Даний результат непоганий, але не найкращий навіть серед країн пострадянського простору. Наприклад, Литва знаходиться на 11 місці, Естонія – на 18-му, Латвія – на 19-му, Казахстан – на 25-му, Росія – на 28-му, Молдова – на 48-му, Білорусь – на 49-му [15].

На відміну від індексу конкурентоспроможності, місце країни в рейтингу Doing Business можна порівнювати в часі за умови, що не було значних змін методології у певний рік. Також варто зауважити, що індекс показує не абсолютний, а відносний прогрес: якщо певна країна прогресувала швидко, а інші – ще швидше, то її місце в рейтингу може навіть знизитися.

Індекс економічної свободи складає The Heritage Foundation & the Wall Street Journal. Рівень свободи економік країн світу розраховується за середнім арифметичним із 10 показників. До них належать свобода бізнесу, торгівлі, фінансового сектору, інвестицій, праці, монетарна і фіскальна свобода, гарантії прав власності, розміри бюрократичного апарату і ступінь захисту від корупції [16].

Сьогодні Індекс економічної свободи розраховується для 186 країн світу, при цьому повністю оцінені і зараховані до рейтингу лише 180 з них, той час як такі країни як Ірак, Лівія, Ліхтенштейн, Сомалі, Сирія та Ємен оцінюються частково й не класифікуються через відсутність достатньої кількості достовірних даних.

На рисунку 2 відображено місце України в Індексі економічної свободи за останні 10 років.

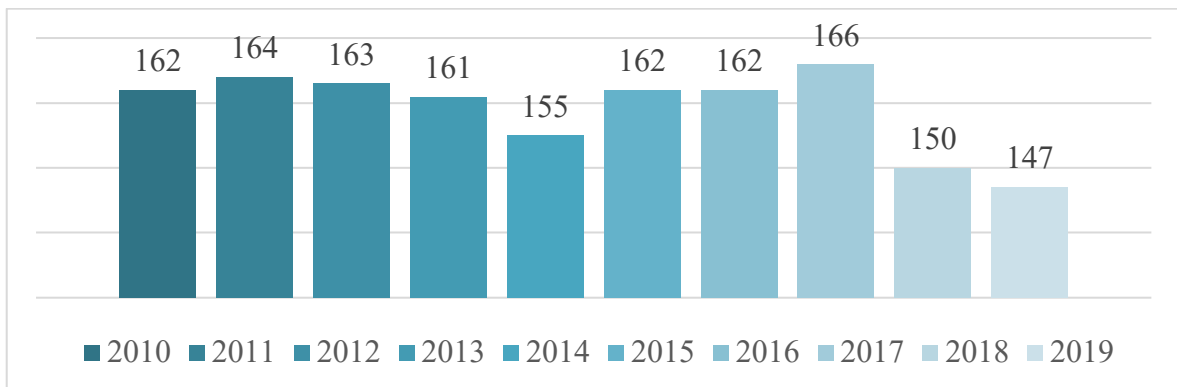

Рис. 2. Позиція України в Індексі економічної свободи 2010-2019 рр.

Джерело: [16]

Незважаючи на те, що в 2019 році Україна покращила показники в деяких із категорій – зокрема, в питанні бізнес свободи, права власності, фіскальної свободи, в рейтингу економічних свобод посідає лише 147 місце зі 180 країн і територій.

Очолюють цього річний рейтинг (як і минулого року) Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія, Австралія й Ірландія. Замикають рейтинг – Куба, Венесуела та Північна Корея.

Індекс інвестиційної привабливості – це оцінка інвестиційної привабливості України, що проводиться Європейською Бізнес-асоціацією і ґрунтується на характеристиці інвестиційного клімату як сукупності політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших чинників, що в кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання [17].

За результатами нової хвилі опитування за першу половину 2019 року, індекс склав 2,85 балів з 5-ти можливих та опинився у негативній площині (рис.3).

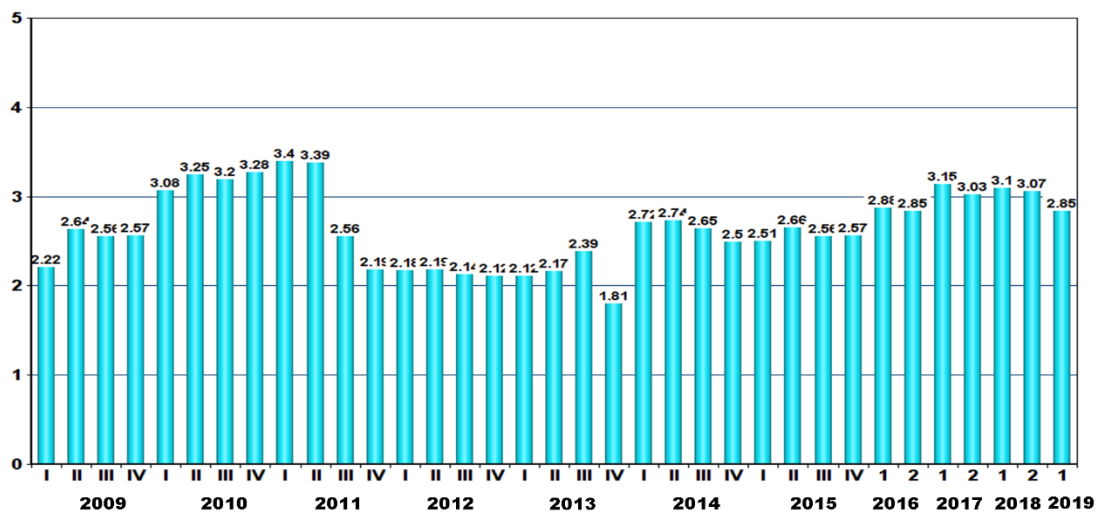

Рис. 3. Динаміка індексу інвестиційної привабливості 2009-2019 рр.

Джерело: [18]

Показник індексу інвестиційної привабливості України, який двічі на рік вимірює Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА), знизився до рівня 2016 року. Показник попереднього періоду становив 3,07 та демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни.

Під час минулої хвилі опитування кількість незадоволених інвестиційним кліматом складала 40%, зараз їх кількість зросла до 57%.

Відсоток задоволених поточним станом також зменшився, наразі тільки 19% топ-менеджерів вважають бізнес-середовище сприятливим, натомість наприкінці 2018 року таких було 25%.

Бізнесмени зазначили, що серед позитивних моментів, які спостерігав бізнес за останні півроку варто відмітити лібералізацію валютного законодавства, стабільність національної валюти, демократичні президентські вибори, зниження рівня інфляції, продовження діалогу з МВФ.

Серед топ-проблем інвестори вже традиційно зазначили високий рівень корупції (83%), недовіру до судової системи – 77%, а також відсутність земельної реформи та тіньову економіку – по 66% [19].

Дивлячись на позицію, яку зараз підтримує Україна в міжнародних рейтингах, зокрема в Doing Business, можна зробити висновок, що дані результати приведуть до збільшення можливостей входження країни до великих міжнародних коопераційних проектів, що в перспективі можуть забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності то розширити можливості більш вільного доступу до зарубіжних ринків за рахунок зменшення тарифних та нетарифних перешкод.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фінансова глобалізація – це процес об’єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин та національних фінансових ринків з подальшим їх перетворенням у єдиний світовий фінансовий простір. Фінансова глобалізація означає об’єднання фінансових ресурсів країн з різним рівнем економічного розвитку та стійкості фінансових систем, її причинами є об’єктивні процеси суспільного розвитку.

Проаналізувавши місце України в світових рейтингах, потрібно зазначити, що вплив фінансової глобалізації на національну економіку досить складний та суперечливий. Серед позитивних наслідків впливу глобалізації слід зазначити: скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що є важливо, адже загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників є одним з найактуальніших на сьогодні питань.

Стратегічні пріоритети України щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності повинні відображатись у системі поступових кроків адаптації національної економіки до змін світових глобалізаційних та інтеграційних процесів. Основним механізмом підвищення конкурентних переваг України є здійснення внутрішніх реформ та трансформація векторів зовнішньоекономічної політики. Також зусилля держави варто спрямувати на формування сприятливого бізнес-середовища, яке дасть змогу реалізувати наявний інноваційний та людський потенціал та стане передумовою поступового підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у світових рейтингах.

Література

1. Болдова А.А., Бреус К.М., Вітренко Л.О. Інтеграція ринку фінансових послуг у глобалізоване світове середовище. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 2. С. 6–13.
2. Korol, I. and Poltorak, A. (2018). Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4(2018), no. 1, pp. 235-241. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-235-241>.
3. Li, Zh and Liu, L. (2018). Financial globalization, domestic financial freedom and risk sharing across countries. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, vol.55, pp. 151-169. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2018.04.003>.
4. Коваленко Ю. М. Імперативи реформування фінансового сектора економіки України в умовах глобалізації. Ю. М. Коваленко. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2012. № 2. С. 49-52.
5. Онишко С. В. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності. С. В. Онишко. Збірник матеріалів VI

- Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах». 2019. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/3297>.
6. Полторак А. С., Тусова Н. О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. Економічний форум. 2018. № 2. С. 224-330.
 7. Кузнєцова Л. В., Коваленко В. В. Вплив глобалізаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 2. С. 264–271.
 8. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці: монографія. К.: КНЕУ, 2009. 340 с.
 9. Гладчук К. Глобалізація на світових фінансових ринках та її наслідки. Ринок цінних паперів України. 2011. №3-4. С. 14-20.
 10. Міжнародні фінанси: термінологічний словник /під. ред. С. Я. Єлецьких. Краматорськ: ДДМА, 2007. 64 с.
 11. Луцишин З. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації. Міжнародна економічна політика. 2008. № 1–2. С. 88–121.
 12. Україна втратила позиції у рейтингу конкурентоспроможності. Укрінформ. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2795940-ukraina-vtratila-pozicii-u-rejtingu-konkurentospromoznosti.html>.
 13. Popovych L., Kovalenko Yu. Financing of higher education institutions: problems and directions of improvement in Ukraine. Проблеми і перспективи економіки та управління. Чернігів: ЧНТУ. 2018. № 1 (13). С. 150–160.
 14. Doing Business-2020. Завдяки чому Україна піднялася в рейтингу на 64 сходинку. Економічна правда. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/24/652929/>.
 15. Крив'язюк І.В., Волинчук Ю.В. Україна в міжнародних економічних рейтингах: посткризові синдроми чи апокаліпсис? Актуальні проблеми економіки № 10(160). 2014. С. 56–62.

16. The heritage foundation: індекс економічної свободи. Українське товариство економічних свобод. 2019. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>.
17. Маслак О.І., Таловер В.А. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості країни. Економічний форум № 3. 2016. С. 51–59.
18. Індекс інвестиційної привабливості України. EBA Investment Attractiveness Index. 2019. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Invest_UKR_1_half_2019.pdf.
19. Оцінка інвестпривабливості України впала до рівня 2016 року. 2019. URL: <https://mind.ua/news/20199226-ocinka-investrivablivosti-ukrayini-vpala-do-rivnya-2016-roku>.